

Oponentský posudek na magisterskou diplomovou práci Anny Morávkové s názvem „Moderní variety židovské arabštiny“

Oponent: PhDr. Viktor Bielický

Diplomantka Anna Morávková se ve své práci zaměřuje na popis a srovnání fonologických a morfolozických rysů několika arabských dialektů, užívaných některými židovskými komunitami ve dvou arabských dialektních oblastech, mezopotamské (Irák) a maghribské (Maroko, Alžírsko, Tunisko, Libye). Tyto sociolingvisticky vymezené dialektní variety jsou dnes buď již zcela zaniklé, nebo stojí na pokraji zániku, což je zapříčiněno masovým exodem židů z arabských zemí v polovině 20. století a v letech následujících v důsledku turbulentního politického a společenského vývoje v regionu zejména v souvislosti se vznikem Státu Izrael, kde většina těchto židů našla svůj nový domov. Z této kdysi početné židovské populace dnes najdeme pozůstatky de facto jen v Maroku (hlavně Casablanca) a ve velmi omezené míře také v Tunisku (na ostrově Džerba).

Předkládaná diplomová práce se skládá z úvodu, šesti různě tematicky zaměřených kapitol, závěru, seznamu literatury a mapové přílohy. Práci je možné rozčlenit do dvou větších celků: do teoreticko-metodologické úvodní části a části analytické.

Teoreticko-metodologická část vytváří určitý teoretický rámec pro následnou část analytickou. V úvodu (kap. 1) diplomantka vymezuje cíle práce a také uvádí přehled dostupné literatury k židovské arabštině ve dvou zvolených dialektních regionech. Následně podává stručný přehled historie a přehled sociálního a právního postavení židovských komunit na dnes arabsky mluvících územích od biblických dob až po 20. století (kap. 2). Také mapuje průběh a směr emigračních vln židů z jednotlivých arabských zemí. Dále nastiňuje problematiku tzv. židovských jazyků (kap. 3), v jejichž rámci podává charakteristiku židovské arabštiny (též judeoarabštiny), jejího historického vývoje a hlavních ortografických a lexikálních specifik. Termín židovská arabština obvykle označuje jazyk židovského písemnictví, který je řazen do tzv. střední arabštiny, psaného jazyka, charakteristického větším či menším promíšením klasické arabštiny a novoarabských dialektů. Další kapitola (kap. 4) pak představuje přehled problematiky arabských dialektů, jejich předpokládaný vznik a vývoj. Shrnuje jazykovou situaci před arabskou expanzí, pozdější (stále málo známý) proces arabizace, klasifikaci dialektů z hlediska míry a typu inovací (usedlé a beduínské dialekty), proces koineizace a další faktory jazykové změny v dialektech. Zbytek kapitoly je zasvěcen základnímu geografickému rozdělení dialektů (podle Versteegha, 2001), podrobněji jsou pak charakterizovány dialekty mezopotamské, syropalestinské a maghribské. V samém závěru kapitoly diplomantka zasazuje židovské variety arabských dialektů do kontextu arabských dialektů obecně, přičemž podtrhuje jejich význam pro výzkum vývoje arabských dialektů. Všechny zkoumané židovské variety totiž náležejí v obou zvolených regionech k starší dialektní vrstvě.

Analytická část (kap. 5., 6., 7.), v níž diplomantka pracuje nejen s dialektními popisy, ale i s dostupnými texty, je těžištěm předkládané práce. Zde se již autorka zaměřuje na konkrétní srovnání fonologických a morfolozických rysů židovských dialektních variet ze dvou dialektních oblastí, mezopotamské a maghribské.

Nejprve se autorka věnuje mezopotamské dialektní oblasti (kap. 5), v níž srovnává dostupný jazykový materiál z několika lokalit v Iráku (Bagdád, Mosul, Arbíl, °Aqra, Səndor, Hīt), dále v Anatolii (Siverek) a SV Sýrii (al-Qāmišlī). V případě Bagdádu autorka zohledňuje též dialektní varietu místní křesťanské menšiny a muslimské majority. Všechny zkoumané židovské dialektní variety náležejí ke skupině *qəltu*-dialektů, to znamená k nejstarší vrstvě urbánních dialektů. Po srovnání fonologických charakteristik (konsonantů, vokálů, typů slabik) přistupuje k analýze vybraných morfolozických jevů u jmen podstatných

(determinace/indeterminace, analytický genitiv) a zájmen (osobních samostatných i sufigovaných, ukazovacích) a sloves. U sloves také podává přehled anteponovaných/prefigovaných modifikátorů, jež se podílejí na vytváření systému časů a tvoření záporu.

Tytéž fonologické a morfologické rysy pak diplomantka analyzuje také u židovských variet maghribských dialektů (kap. 6), jež jsou zastoupeny dialekty všech severoafrických zemí, tj. Libye (Tripolis), Tunisko (Tunis, ostrov Džerba), Alžírsko (Alžír) a Maroko (Fes, Miknás, Sefrou, Tafilalt), přičemž příležitostně srovnává i s některými muslimskými varietami. Všechny tyto dialekty patří do urbánních tzv. předhilálovských dialektů, jež představují opět nejstarší dialektní vrstvu v daném regionu. U analýzy morfologických vlastností sloves této dialektní skupiny je větší pozornost věnována také sémantice a derivačním vztahům mezi rozšířenými slovesnými kmeny.

V krátkém shrnutí (kap. 7) pak autorka vyzdvihuje nejvýznamnější shody a rozdíly ve fonologických a morfologických rysech obou zkoumaných dialektních skupin, jež vyplynuly z její předchozí analýzy. Obecně lze v tomto směru konstatovat, že zkoumané dialekty mají rysy dané geograficky vymezené dialektní oblasti (včetně dalších specifik v rámci podoblastí), přičemž se obvykle liší od dialektu muslimské majority. Společnou vlastností je jím také to, že se ve všech zkoumaných případech jednalo o urbánní typ dialektů.

V závěru autorka rekapituluje a shrnuje obsah celé předkládané práce. V následující bibliografii prokazuje, že si pro svoji srovnávací studii vytvořila velmi solidní heuristickou základnu. Diplomovou práci uzavírá mapová příloha obsahující 2 mapy (mezopotamská oblast a Severní Afrika), které přehledně ukazují geografickou polohu zkoumaných lokalit.

Otázky, připomínky a podněty k diskuzi:

- Jsou dochované nějaké písemné památky v židovské arabštině (např. tisk, literatura), jež by pocházely z 20. století a které by mohly sloužit jako zdroj jazykového materiálu pro studium židovských variet moderních arabských dialektů?
- Z jakého důvodu chybí v oddíle 4.3.3. (Geografické rozdělení dialektů) charakteristika dialektů Arabského poloostrova a Egypta (resp. Údolí Nilu)?
- Zmínka o potenciální realizaci genitivního spojení analytickým genitivem (s. 41) pomocí různých gramatikalizovaných lexikálních prostředků (v Maghribu např. *mtā^c*, *ntā^c*, *djāl*, *əddi*, *di*) není typickým rysem jen maghribských dialektů, jak by mohlo vyplynout z dané formulace, ale objevuje se až na některé výjimky v arabských dialektech obecně, což ostatně autorka sama potvrzuje v následujících kapitolách práce.
- Podle mého názoru je nevhodné hovořit o prefixu *a-* u IV. slovesného kmene (s. 60, 64), jako by byl tvořen pouze vokálem – jedná se o derivační prefix *'a-* (proto **'a^ctā* nikoli **a^ctā* - s. 64). Podobně nevhodná formulace se objevuje na s. 91, kde se v souvislosti se IV. kmenem hovoří o „ztrátě protetického vokálu *a-*“ v maghribských dialektech.
- Domnívám se, že např. u tvarů *yāklū*, *yākəl*, *tākəl* (s. 89) nejde o asimilaci rázu s imperf. prefixem – spíše elize a následné náhradné dloužení.
- Práce celkově vykazuje dobrou terminologickou úroveň, za nepřiliš vhodné však považuji např. termíny jako „lingvistická situace“ (s. 33 – spíše „jazyková situace“), „lingvistický kontakt“ (s. 33, 35 – spíše „jazykový kontakt“), „marker neurčitosti“ (s. 56 – spíše „znak neurčitosti/indeterminace“).
- Odkaz na neexistující položku v bibliografii Versteegh 1997 (s. 34).

Je třeba ocenit velmi dobře promyšlenou koncepci celého textu; úvodní rozsahově úsporná, avšak přesto tematicky hutná část uvádí do problematiky výzkumu arabské dialektologie, navíc se zaměřením na specifika zkoumání hovorových jazyků židovské

minority (v historickém a sociálním kontextu), čímž si autorka práce připravila pole pro následnou vlastní originální analýzu fonologických a morfologických rysů zvolených dialektních variet. Je zřejmé, že autorka musela zpracovat, analyzovat a systematizovat značné množství jazykového materiálu. Celkově je tedy možné považovat předkládanou práci za velmi přínosnou.

Závěrem mohu konstatovat, že diplomantka Anna Morávková ve své magisterské diplomové práci „*Moderní variety židovské arabštiny*“ bezpochyby prokázala své badatelské schopnosti v oblasti arabské lingvistiky a splnila tak formální i obsahové požadavky na takovouto práci kladené, a proto **doporučuji její práci k obhajobě.**

V Praze, 17.9. 2011

PhDr. Viktor Bielický
oponent